

Проте, є можливим використання *дослівного* або *буквального* перекладу у деяких випадках.

22) *electromotive force* – електрорушійна сила.

23) *ready product* – готова продукція.

24) *electric circuit* – електрична схема.

Але випадковий збіг трапляється значно рідше. У більшості випадків перекладачеві все ж доводиться використовувати більш досконалі засоби перекладу, особливо у роботі з цілісним текстовим матеріалом.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Комиссаров 1990 – Комиссаров В.Н. Теория перевода. М.: Высшая школа, 1990. – 252 с.

2. Черноватий 2002 – Черноватий Л.М. Особливості навчально-методичних матеріалів для підготовки перекладачів // Вісник Сумського державного університету. – Суми: СумДУ, 2002. - №4 (37). – С. 184 – 188.

3. Інструкції користувача для побутових пристроїв у двомовному варіанті.

SAMMURY

The article is concerned with various methods of transformations applicable to faithful translation of narrowly biased texts, descriptions of technology and user's manuals. On the basis of ready excerpts from translations of technology-biased texts, the author characterizes the advantages of such interpretation techniques as expansion and compression.

81.40-1

Валентин Таранець

ФОНЕТИЧНІ СУБСТРАТНІ ОЗНАКИ В ДАВНЬОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ (до питання впливу Трипільського субстрату)

У центрі уваги автора статті покладено порівняльне дослідження фонетичних явищ давньоєвропейських мов, результатом якого є узагальнення архаїчних рис, що зберігалися в українській мові під впливом трипільського субстрату. До таких субстративних ознак віднесено: тенденцію до відкритого складу, висхідну артикуляційну напругу на початку слова, субстративний вставний наголос та субституцію.

В останні роки посилюється інтерес до трипільської культури і, зокрема, мови її носіїв. Археологічні знахідки в межах Трипілья поступово були об'єднані в культурну спільність Трипілья-Кукутені в кінці ХІХ ст. Вікентієм Хвойкою. З того часу з різним ступенем активності вивчали культуру Трипілья археологи, філологи, історики, етнологи. Порівняння субстратних мовних паралелей Трипілья й Балкан свідчать про існування

доіндоєвропейського трипільсько-балканського субстрату (Мосенкіс 2002). До них належать паралелі у матеріальних пам'ятках та лексиці, а також у фонетичних явищах, розгляд яких є метою нашого дослідження.

Щодо прабатьківщини індоєвропейських племен існують різні точки зору, однією з них є анатолійська, якої ми притримуємося. Саме вплив мови Трипілля на індоєвропейські свідчить про те, що останні є прийшлими для Причорноморського регіону, а також і всієї території трипільців. Індоєвропейці-арії залишались на цій території тривалий час, утворивши пізніше слов'янську прамову, германську, кельтську, балтську та інші, які ми називаємо «давньоєвропейськими» (де.). Досить рано від них відійшли індо-іранські племена (див.: Кульбака, Качур 1998; Кучугура 2006), які розселилися на обширній євразійській території.

Проблема дослідження субстрату знаходить відображення в наслідках тривалого контакту двох мов, що проявляється при двомовності їх носіїв. Це мовне явище передбачає «широке етнічне змішення і мовну асиміляцію прибулими людьми корінного населення» (Виноградов 1990: 497). У цьому випадку «історія мови переплітається з історією народу», в цілому це «етногенетичний процес, що супроводжується відповідними мовними наслідками» (Ткаченко 1989: 4).

Спостереження О.Б.Ткаченка та інші приклади дозволяють зробити висновок про першочерговий **системний** вплив однієї мови на іншу в результаті тривалої їх інтерференції, а вже під впливом змін у системі відбуваються звукові зміни. Фонетичний вплив з боку субстрату проявляється «не тільки (і не стільки) в сфері окремих явищ, скільки у вигляді системних фактів, що охоплюють або фонетику в цілому, або великі її сфери» (Ткаченко 1989: 88).

У результаті аналізу де. мов нами виділені деякі фонетичні риси, які вважаємо результатом впливу Трипільського субстрату. Особливо цей вплив мав суттєве проявлення в слов'янських мовах, які довше інших проживали на території Трипілля, а щодо українців, то вони і нині займають цю територію. Саме тому в українській мові добре збереглися архаїчні риси. Розглянемо окремі із фонетичних субстратних ознак.

1. Тенденція до відкритого складу.

Інтерферентний вплив, як буде показано далі, свідчить про те, що мова-субстрат мала у своєму складі та слові структуру CVCVCV як найбільш фонетично просту та давню. З точки зору генези фонетичних одиниць – складу та слова – всі мови мають універсальну структуру, основу якої утворює одиниця CV. Така структура складу і слова притаманна мовам світу в час їхнього зародження та первісного існування.

Індоєвропейські мови історично засвідчують як вторинну появу закритих складів і сполук приголосних під впливом дії словесного наголосу, що в результаті привело до переваги в окремих мовах закритих

складів над відкритими. У результаті генетична тенденція в розвитку відкритого складу і слова поступово почала змінюватися під дією мовних факторів на тенденцію до закритого складу. Поряд з іншими індоевропейськими мовами слов'янські також у дописемний час мали в своїй структурі закриті склади. Про це свідчать дослідження в сфері славістики.

Проте такий генетичний розвиток складу і слова в ході історії розвитку мови ускладнюється інтерферентним впливом за умов, коли одна мова контактує з іншими, і в результаті існуюча фонетична тенденція порушується, що приводить до появи нових особливостей, викликаних дією мови-субстрату. Саме такий вплив зазнали де. мови, а серед них особливо слов'янські, що привело в останніх до появи відомого «закону відкритого складу». В результаті дії цього закону закриті склади перетворилися у відкриті, а сполуки приголосних, як буде показано далі, отримали вставний голосний звук. Факти свідчать, що мова трипільців та мова індоевропейців були на різних етапах у розвитку фонетичної структури. Слов'янська прामова, носії якої довгий час проживали разом з трипільцями, отримала у своїй реалізації структуру типу CV, яка, вочевидь, була типовою для мови-субстрату.

2. Висхідна артикуляційна напруга на початку слова.

Відзначений вище закон відкритого складу у слов'янських мовах дозволяє прийняти положення про дію згідно цієї тенденції висхідної енергетичності у межах складу і фонетичного слова в мові трипільців. Ця фонетична особливість полягає в тому, що оскільки склад має в собі генетично фізіологічну структуру напруги м'язів одиничного скорочення, він характеризується асиметричним висхідно-спадним рухом артикуляційно-акустичних характеристик (Таранец 1981). Висхідна частина приходиться на приголосний, який знаходиться на початку складу та слова. У цілому, якщо розмістити анлаутні групи приголосних звуків у напрямку збільшення артикуляційної напруги, то ця структура матиме вигляд: STRV (аналогічно з дзвінками шумними ZDRV). Така дистрибуція сполук приголосних у складі з наступним голосним у найбільшій мірі відповідає структурі фізіологічного складу. Зазначений загальний вигляд фонетичного складу притаманний всім давнім де. мовам. Таку ж артикуляційну структуру зберегли ці мови і донині, за винятком слов'янських і частково ірано-індійських.

Зазначений висхідний тип анлауту мали в давнину і слов'янські мови, але з розвитком окремих мов після розпаду праслов'янської мови-основи на початку слова почали виникати сполуки приголосних, суттєво відмінні від висхідного типу. Причиною цьому послугувала редукція голосних /ь/ та /ъ/ і згодом їх зникнення в слабких позиціях слова. В результаті в анлауті слова появились структурно відмінні від прадавніх комбінації

приголосних, які реалізували в собі спадний, рівний (чи їх варіанти) напрямок артикуляційної напруги. Наприклад: ст.сл. *твьрдыи, кто, птица, все, рвати*, аналогічно в давньоруській мові мають місце сполуки відмінні від висхідної напруги, зокрема: *мн-, кт-, вс-* та ін. Частка таких анлаутних сполук в складі та слові в слов'янських мовах зростає з розвитком мов. Так, в сучасному українському мовленні невисхідний напрямок напруги реалізується в 31% випадків. Порівнюючи з іншими давніми і сучасними індоєвропейськими мовами (окрім індо-іранських), слов'янська анлаутна позиція суттєво відрізняється від цих мов.

Спостереження дозволяють припустити, що основним чинником, що вплинув на зміну вокальної системи у слов'янських мовах, є субстрат, зокрема його специфічна фонетична властивість. Очевидно, що мова населення Трипілля мала суттєві фонетичні ознаки відмінні від індоєвропейських мов, і слов'яни, які проживали більше всього часу на території Трипілля, отримали вплив мови останніх більше, ніж інші мови.

Припущення щодо впливу Трипільського субстрату на фонетичну систему слов'янських мов, що привело до проявлення консонантносильної структури мов, підкріплюється аналогічними змінами грецької мови. Носії останньої після прадавнього переселення на Балкани в цій місцевості проживали постійно. Як було сказано раніше, вплив мови автохтонного населення Балкан не відрізняється суттєво від спорідненого мовного субстрату мешканців Трипілля. Культура Балканського і Трипільського регіонів становить собою єдині витоки. Таким чином, є всі підстави очікувати від Балканського субстрату аналогічного Трипільському впливу. Спостереження над анлаутом грецьких слів підтверджують нашу гіпотезу. В грецькій мові, окрім сполук приголосних з висхідною напругою, мають місце спадна, рівна та інші варіанти зміни артикуляційної сили в анлауті слова. Наприклад: гр. *περόν, πταίω*, н.гр. *μράτσο, ντροπή, μάντα, πτηνό, στρώνω*. У загальному вигляді в анлауті реалізовані структури: TT-, RTR-, RT-, STR-, які суттєво відрізняються від давньої генетичної структури з висхідною напругою. Причиною таких відмінних консонантних структур, як про це вже говорилося вище, вважаємо тривалий вплив на грецьку та слов'янські мови відповідно Балканського та Трипільського субстратів.

3. Субстратний вставний голосний

У мовленні, зокрема в діалектах, просторіччі, дитячому вживанні або в запозиченнях, у словоформах можуть появлятися вставні голосні або приголосні, тобто має місце так звана *епентеза*. Якщо в мові-реципієнті відсутні сполуки приголосних, наявні в словах-запозиченнях, тоді ці нові консонантні утворення розділяються голосним, як, наприклад, в уйгур. мові: *акт > акыт, клуб > қулуп* (Грязнова 1990: 593).

В індоєвропейській прамові незаперечно відмічається наявність у системі приголосних лабіовелярного складного звуку, що має вигляд *k^w.

Судьба цього звуку різна у мовах, так в де., він, як правило, артикуляційно ослаб і розщепився на *kw* (пор. лат. *quīnque* ‘п’ять’) або *hw* (двн. *hwer* ‘хто’, дс. *hwat* ‘що’). Ці сполуки є надзвичайно давніми, з часом у них зникав один із приголосних або навіть мала місце повна елізія. Нашу увагу привертають в індоєвропейських мовах саме ці давні сполуки **kw-/*hw-*. Такі комбінації консонантів притаманні мові індоєвропейців, вони існували в час після розпаду мови-основи, коли арії знаходилися на території Трипілля. Наші спостереження свідчать, що в мовленні трипільців реалізувалися лише відкриті склади типу CV, тобто для їхньої мови були несприйнятливими збіги приголосних, особливо на початку слова. Очевидно, що в час двомовності трипільський субстрат спонукав до зміни сполуки приголосних у напрямку вставки між ними голосного. Звідси випливає, що такий голосний є субстратного походження, оскільки в мові-реципієнті генетично його не було. У розглядуваній позиції, як уже раніше говорилося, первинно реалізувалася лише одна фонема у вигляді іє.**k^w*. Зупинімся на окремих прикладах проявлення субстратного голосного у зазначених сполуках **kw-/*hw-*.

У германських мовах досить поширеними є форми займенників ‘хто?’, ‘що?’ у вигляді: двн. *(h)wer*, *(h)waz*, гот. *tas*, *ta*, англ. *who*, *what*, які походять із іє. **k^wo-*, **k^we-*. Наявність початкового *hw-* із **k^w-* пояснюється дією закону Грімма. У давніх рунічних текстах також має місце початкове *hw-*, наприклад: *hwatin* Noleby (Krause 1937: 518). Але в той же час в інтерконсонантній позиції у формі *huwaR* ‘хто’ Eggjum зустрічається голосний, який розділяє початкові приголосні (Krause: 523 і далі). Наявність вставного голосного привела до появи простого складу CV, утвореного із CCV. Очевидно, що у цьому випадку можна передбачити вплив мовного субстрату, у якого переважала тенденція до відкритих складів зі структурою CV. Такий вплив, як про це вже була мова вище, міг зробити на давньоєвропейські мови Трипільський субстрат.

На нашу думку, наявність в кінцевій позиції рунічного слова голосного звуку, який розріджує індоєвропейські сполуки приголосних і приводить до реалізації відкритих складів, такий голосний може також розглядатися як субстратний вставний. Наприклад, пор: *Hariwulfs* Rävs. і *Hariwulafa* Ist., *HaPwulafR* Fleg. і *HaPuwolafafaR* Gummarp (Krause 1937: 656).

Подальший аналіз слов’янського матеріалу свідчить про досить часте вживання епентетичного голосного, що, очевидно, пояснюється тривалим перебуванням слов’ян на території Трипілля. Це спричинила фонетична система праслов’янської мови, яка була під великим впливом субстрату автохтонного населення. Звернімося до деяких прикладів цього роду.

Етимологічний аналіз форм слова ‘ворона’ в слов’янських та інших індоєвропейських мовах показав, що всі вони вийшли із кореня іє. **k^wera-*,

в якому анлаут представлений лабіовелярним *k^w-. Зміна останнього до вигляду *kw- > *hw- > haw- привела в слов'янських мовах до появи словоформ укр. *гайворон*, *гайвороння*, ч., слц. *havran*, п. нл. *gawron*, вл. *hawron*, що дозволяє реконструювати псл. **gavornъ* (ЕСУМ, т.1: 451-452). У зазначеному словнику відмічається, що початкове *ga(j)- виступає основою дієслова, засвідченій в др. *гаяти* 'каркати'. Скоріше всього, на нашу думку, останнє є вторинним, і *ga(j)-/*haw-/haj- мають у собі вставний голосний, оскільки тут чергуються w/j, а значить /-j/ вийшло із /-w/. Вважаємо, що поява такого голосного спричинена субстратним впливом. Слово *гайворон* зустрічаємо в українському фольклорі, що свідчить про його поширення у розмовній мові жителів України.

Розгляд із зазначених позицій початкових сполук типу *haw-/*how-, думаємо, продовжило б список приведених вище прикладів. До цього типу слів зі вставним голосним у давній сполучі *hw- належить, на нашу думку, слово укр. *говорити*, форма якого може бути зведена до кореня *k^wer- з тим же значенням. Як засвідчує ЕСУМ (т.1: 542), у слов'янських мовах реалізуються такі словоформи: р. *говорить*, бр. *гаварыць*, др. *говорити* 'кричати; говорити', п. *goworzyć* 'балакати, базікати', ч. *hovořiti*, слц. *hovorit*, вл. *howorić* «глухо» звучати; бушувати', болг. *говоря* 'говорю', м. *говори* 'говорить', схв. *говорити*, слн. *govoriti*, стсл. *говорити* 'галасувати, кричати', псл. **govoriti*, які за походженням, як вважають автори, є суфіксальним утворенням «від звуконаслідувального gov- [gav-] < ie. *gov-/gōv-», первісне значення якого передбачається 'галасувати, кричати' (ЕСУМ, т.1: 542). За формою *говор-* нагадує розглянуту вище реконструкцію *k^wera зі значенням 'ворона', що дозволяє передбачити і первинну значущість 'галасувати, кричати' як споріднену з семантикою названої прадавньої птиці і з її голосоутворенням типу *каркати*. Проте ми схилиємося все ж до думки, що у нашому випадку має місце звуконаслідування по відношенню до *говорити*, яке є секундарним; у початковому *hw- (із *k^w-) появився вставний субстратний голосний, споріднений до лабіовелярного приголосного.

4. Субституція в індоєвропейських словах.

Як уже зазначалося, серед фонетичних змін у діахронії необхідно розрізняти власне артикуляторно-акустичні (генетичні) зміни звуків, які корелюють з підсиленням чи послабленням м'язів органів артикуляції і відбуваються за відповідними правилами чи законами безперервно в ході розвитку мови, і зміни, де має місце підстановка одного звука іншим (субституція). Явище субституції є результатом асоціації близьких за звучанням звукових образів і визначається перш за все перцептивним фактором у результаті контактування двох мов. Приклади субституції, як показує наше спостереження, є надзвичайно поширеними у мовах, і проявилися в усіх мовах, які знаходилися в час їхнього зародження на

території Трипільського субстрату. Розглянемо цю діахронічну ознаку індоєвропейських мов на найбільш давніх лексемах, що існували в мові-основі до приходу їх носіїв у Південно-Східні степи Європи.

В індоєвропейських мовах форми числа 'п'ять' представлені надзвичайно різноманітними, і тому важко звести їх до якогось одного переконливого варіанту без натяжок. Як правило, загальноіндоєвропейською вважається реконструкція **penk^we*, а до неї зводяться всі інші, які мають в собі приголосні *р та *k^w, хоча і в різних позиціях слова. Останнє пояснюється дисиміляцією початку і кінця слова, яка нібито визвала той чи інший приголосний. Наприклад: лат. *quīnque*, вірм. *hing*, дірл. *soic*, галл. *petre*, лит. *penki*, лтс. *pieci*, дінд. *pañca*, ав. *pañca*, алб. *pesë*, тох. А *pañ*, В *pis*, псл. **petь*, гр. *πέντε*, герм. **fēmf(e)*. На наш погляд, фонетична узгодженість можлива лише у випадку, коли всі індоєвропейські форми числа '5' розглядаються під кутом зору впливу субстрату. Розглянемо цю сторону питання.

Попередній аналіз словоформ зі значенням 'п'ять' показав, що іє. праформі відповідає лат. *quīnque*, мотивація якої має смисл 'рука-одна' (Таранець 1999: 80). Про архаїчність цієї форми свідчать всі романські мови, в яких в обох позиціях словоформи реалізується лабіовелярний *k^w (пор.: іт. *cinque*, ісп. *cinco*, порт. *cinco*, пров. *cinc*, фр. *cing*, вал. *cincoi*). Зімкнений задньоязиковий приголосний має місце частково і в кельтських мовах, зокрема: дірл. *soic*, але галл. *petre*. Очевидно, що романські та в деякій мірі кельтські мови не зазнали в цьому відношенні впливу субстрату. Вірмени, які не проживали на території Трипілья, засвідчують власне індоєвропейський корінь числа '5', пор. вірм. *hing* 'п'ять', анлаутний приголосний якої вийшов із зімкненого іє. *k. Все це дає нам право, виходячи із вищезазначеного, реконструювати праіндоєвропейську форму у вигляді іє. **k^winak^we* 'рука-одна', 'п'ять пальців'. Слід відмітити, що у багатьох мовах слово рука має також значення '5'.

Цікаво зазначити, що вплив Трипільського субстрату на іє. **k^win^we* проявився по-різному в давньоєвропейських мовах, що свідчить про існування в цей час серед аріїв діалектного розчленування, а також географічно різних місць їх проживання на території Трипілья. По-перше, у багатьох індоєвропейських діалектах відбулося заміщення початкового приголосного у вигляді *k^w - ~ p-. Наприклад: лит. *penki*, лтс. *pieci*, дінд. *pañca*, ав. *pañca*, тох. А *pañ*, В *pis*, псл. **petь*, галл. *petre*. Початкове *р- мало місце і в до-германському корені, який під впливом дії Північного субстрату дав герм. **fēmf(e)*. У такому ж напрямку діяв і Балканський субстрат, споріднений Трипільському, в результаті чого зазначена підстановка проявилася в грецькій та албанській мовах: гр. *πέντε*, алб. *pesë*.

По-друге, в кінцевому складі іє. **k^wink^we* також відбулося заміщення, але іншого типу: тут проявився в окремих діалектах зімкнений *-t- (псл. **pęť*, також в гр. *πεντε*), -p- (герм. **fēm(f)e*), галл. *penpe*), в інших розвинувся -k- (дірл. *coic*, лтс. *pieci*, лит. *penki*, дінд. *pāñca*, ав. *pañca*) або відбулося його артикуляційне ослаблення (тох. А *pāñ*, В *pis*, також алб. *pesë*).

Таким чином, аналіз чітко показує дію Трипільського субстрату на лексему іє. **k^wink^we* 'п'ять', яка має місце в більшості давньоєвропейських мов, які мешкали на території Трипілля. Такий вплив проявився в мовах: слов'янських, балтійських, германських, індо-іранських, частково кельтських, повністю відсутня його дія в романських мовах.

До найдавнішої групи індоєвропейських слів належать родинні назви з давнім суфіксом **-ter* (Таранець 2004). Оскільки нами розглядаються наслідки впливу субстрату на індоєвропейські мови, уваги заслуговує перш за все одна лексема із названої групи, це - **ptér*, в анлауті якої знаходиться зімкнений *p-. Якщо прийняти, згідно дослідженням М.Гімбутас, що мешканці Трипілля мали матріархальний устрій (Gimbutas 1992), то арії, носії патріархату, принесли з собою ім'я **ptér*. Можна допустити, що початкове *p- у зазначеному патронімі появилось під впливом мови трипільців у результаті підстановки на місці іє. **k^w*. Звідси витікає, що первісно у аріїв була форма **k^water*, яка протиставлялась спорідненій іє. **kwina* 'жінка'. Підтвердження цьому маємо у вірменській мові, в якій існує споріднена форма *hayr* з тим же значенням 'батько'. У лексемі представлено артикуляційно послаблене h-, яке походить із іє. **k*. Взагалі-то, етимологи не мають єдиної думки відносно походження іє. **p□tér* і вважають його тлумачення непевним, допускаючи іноді його походження із «дитячої» мови від *Papa*. На нашу думку, початкове *p- є субстратним і проявилось в давньоєвропейських та індо-іранських мовах в час проживання їх на території Трипілля. Конкретні реалізації іє. **k^water* мають у мовах такий вигляд: лат. *pater*, гот. *fadar*, ірл. *athair*, дінд. *pitár*, ав. *pitar-*, тох. А *pâcar*, тох. В *pâcer*, кімр. *-(g)wal-adr*. До цього ж кореня відносимо і слов'янські форми типу рос. *бамя*, укр. *батько*, в яких початковий звук *b- є також за своїм походженням субстратним. Цікаво зазначити, що такий же дзвінкий зімкнений має місце і по відношенню до іє. **k^wina*, наприклад, в ірл. *bean* 'жінка' та редульоване **ba-* в слов'янських мовах (укр. *баба* і т. ін.).

Таким чином, іє. **k^water* зазнав суттєвого впливу зі сторони мови автохтонного населення Трипілля, в результаті чого початковий лабіовеларний замінився губним зімкненим p-/b-. Таке заміщення мало місце в усіх без винятку європейських та індо-іранських мовах, носії яких проживали в Трипіллі. Окрім цього, в германських мовах початкове де. *p- змінилося під дією Північного субстрату в щілинний *f-.

Спостереження над впливом мови населення Трипілья на фонетичну сторону індоєвропейських мов, носії яких прийшли на цю ж територію і тривалий час там проживали, показали, що найбільш показовим і чітко виявленим є субстратний вплив на суперстрат (мову-реципієнт) в результаті **субституції** індоєвропейського лабіовелярного $*k^w$ зімкненими p/b, t/d (рис. 1). Оскільки, як свідчить аналіз, у мові автохтонного населення Трипілья була відсутня фонема $*k^w$, то зазначена підстановка є незворотною. А це значить, що у тих випадках, коли в лексемах мови аріїв були присутні давні іє. зімкнені p/b, t/d, то вони залишалися чи могли змінюватися в фонетикогенетичному плані і тому відрізнялися від нових субстратних зімкнених. Останні завжди корелюють з первинним іє. $*k^w$, який може бути засвідченим в одній чи кількох мовах, що перебували в Трипільлі, або в порівнянні з вірменською та хеттською мовами, які не зазнали впливу зі сторони населення Трипілья та Балкан.

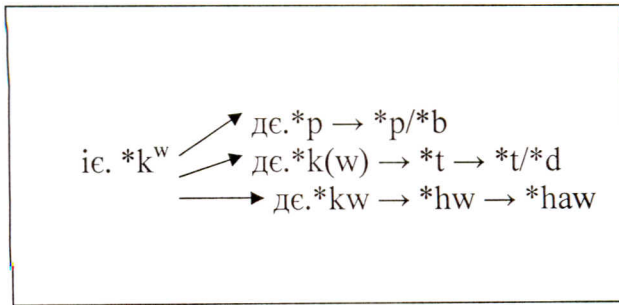

Рис. 1. Розвиток іє. $*k^w$ на фоні субстрату Трипілья

Відмінні результати субстратного впливу на де. мови свідчать про існування в цей час локально різних контактів аріїв з автохтонним населенням, а також тривалістю періоду двомовності. Аналіз також показав, що фонетичні субстратні ознаки більше всього проявилися в мові слов'ян, які довше інших етносів знаходилися на території Трипілья.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Виноградов 1990 – Виноградов В.А. Субстрат // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 497.
2. Грязнова 1990 – Грязнова Н.А. Эпентеза // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 593.
3. Етимологічний словник 1982 – Етимологічний словник української мови (гол. ред. О.С.Мельничук). У 7 т. – К.: Наукова думка 1982. – Т.1.
4. Кульбака, Качур 2000 – Кульбака В., Качур В. Индоєвропейський племена України епохи палеометалу. – Маріуполь: Рената, 2000. – 80 с.
5. Кучугурв 2006 – Кучугура Л.И. Доисторический период в Приазовье / Божко Р.П., Були Т.Ю., Гашенко Н.Н. и др. Мариуполь и его

окрестности: взгляд из XXI века. – Мариуполь: изд-во «Рената», 2006. - С. 6-32.

6. Мосенкіс 2002 – Мосенкіс Ю.Л. Проблема реконструкції мови трипільської культури. Автореф. доктор. філол. наук. –10.02.01 – українська мова, 10.02.15 – загальне мовознавство – К.: вид-во Київськ. націон. ун-ту, 2002.

7. Таранец 1981 – Таранец В.Г. Энергетическая теория речи. – Киев-Одесса: Вища школа, 1981.

8. Таранець 1999 – Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови). Вид. 2-е, переробл. і доповн. – Одеса: АстроПринт, 1999.

9. Таранець 2004 – Таранець В.Г. Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв Україна і Русь. Монографія. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – 296 с.

10. Ткаченко 1989 – Ткаченко О.Б. Очерки теории языкового субстрата. – К.: Наукова думка, 1989.

11. Gimbutas 1992 – Gimbutas M. Die Ethnogenese der europäischen Indogermanen //Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft Vorträge und Kleinere Schriften 54, Innsbruck, 1992. – S. 5-29.

12. Krause 1937 – Krause W. Runeninschriften im älteren Futhark. – Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag, 1937. – 680 S.

SUMMARY

The author's attention focuses on the comparative study of phonetic phenomena of the Old European Languages. The article presents the generalization of the archaic characteristics that remained in the Ukrainian language under the influence of Tripolie substratum. The following refer to such substratum characteristics: tendency to the open syllable, rising articulation tension at the beginning of a word, substratum expletive stress and substitution.

81.432.1-003

Світлана Шепітько

КОНЦЕПТ “НОМЕ”: АНАЛІЗ СМИСЛОВОГО УТВОРЕННЯ

Стаття присвячена аналізу смислового утворення – концепту “nome”, його поняттєвих, образних та ціннісних сторін. Відштовхуючись від етимологічно вихідного значення авторка досліджує формування його семантичної структури, виокремлює конститутивні ознаки концепта, що описується, встановлює нові грані концепту через ономасіологічний аналіз синонімічних словників. Образно-перцептивні характеристики досліджуваного концепту пізнаються в асоціаціях, що постають у колокаціях його базових найменувань. Аналіз валоративних ознак описуваного об'єкта здійснено на матеріалі англійських ідіом.

Останнім часом у лінгвістичній літературі типологію концептів висвітлено достатньо повно. Однак, актуальним залишається дослідження